

SAARISTOMEREN PERINNEMAISEMAT

Saaristomerellä on asuttu tuhansia vuosia. Asutus runsastui 1700-luvulta 1900-luvun alkupuolelle. Saariston vakituinen väestö alkoi nopeasti vähentyä 1950-luvulla. Samalla perinteiset saaristolaiselinkeinot, kuten kalastus ja karjatalous, vähenivät väen muuttaessa mantereelle. Vielä 1900-luvun alussa saariston maisema oli jokseenkin avoin ja valoisa. Pääsaarilla asutus oli tiheää ja pienimmätkin saaret olivat käytössä karjanlaitumina ja heinämaina. Puustoa hyödynnettiin polttopuuksi, rakennuspuuksi ja lehdeksiä karjan ravinnoksi. Omavaraistaloudessa lähes joka talossa oli yhdestä viiteen lehmää, lampaita ja kanoja. Saaristolaisilla oli myös hevosia ja sikoja. Karja laidunsi harvapuustoisilla hakamailla.

Talvea varten kerättiin heinät kaikilta mahdollisilta kasvupaikoilta. Puut lehdestettiin. Näin maisemaa oli muokattu vuosisatoja ja sen mukana saatu vähin erin kehittymään omanlaisensa kasvi- ja eläinlajisto. Kokonaan luonnontilaisia alueita oli vähän. Kun perinteinen elämäntapa loppui, laidunhaat alkoivat metsittyä, rantaniityt kasvoivat umpeen ja kedot heinittyivät.

Rannoille alkoi ilmestyä kesämökkejä, monesta entisestä asuintalosta tuli vapaa-ajanviettopaikka. Toisaalla rantaniityt valtasi ruovikko Perinnemaisemasta riippuvaisten kasvi- ja eläinlajistojen köyhtyminen alkoi.

Noin 60 prosenttia saaristoalueen lajeista on tavalla tai toisella sidoksissa perinteiseen maankäyttöön ja kulttuuriin. Yhä suurempi osa lajeista on muuttumassa entistä uhanalaisemmaksi. Näistä yhtenä esimerkkinä seljakämmekä.

Monipuolisimmat ja eniten uhanalaista niittylajistoa sisältävät perinnebiotooppi-kokonaisuudet ovat kalkkivaikutteisella maaperällä. Uhanalaistumiskehityksen – luontokadon – pysäyttäminen ja ja uhanalaisten lajien elinolojen

kohentaminen on nykyaikaisen luonnonsuojelun keskeinen tavoite. Vuonna 1983 perustettu Saaristomeren kansallispuisto vastaa osaltaan tähän haasteeseen. Euroopan Unionin, Suomen valtion ja lukuisten yksityisten toimijoiden hankkeet sekä vapaaehtoisten kansalaisten – kuten esimerkiksi Arkipelagia-seuran talkootoiminta - tähtäävät lajien hyvinvoinnin lisäämiseen ja lajiston palauttamiseen.

Ennallistamistoimet

Kun halutaan palauttaa paikan monimuotoinen kasvilajisto, tulee paikalle luoda valoisuutta ja estää kasvupaikan umpeenkasvu. Valon lisäämisen ohella tärkeää on myös liian ravinteisuuden torjunta. Pitkään niittämättä ja laiduntamatta olleilla hakamailla, kedoilla ja niityillä kasvaa tavallisesti erilaista pensaikkoa, puustoa sekä pitkää heinää ja muuta korkeavartista kasvillisuutta. Ne kertovat paikan rehevöitymisestä. Puuston ja pensaikon raivausten avulla palautetaan valoisuutta.

Ja säännöllinen niittäminen köyhdyttää maaperää. Ne ovat perinneitiityn ja puoliavointen puustoisten hakamaiden ennallistajan perustyö. Niitto on hyvä toteuttaa vasta heinäkuun loppupuolella, jotta toivottujen kasvien siemenet ehtivät kypsyä ja varista. Tärkeää on myös korjata niittomassa pois maaperää ravitsemasta. Raivaukset toteutetaan linnuston ja eläimistön pesintäkauden ulkopuolella. Elokuun raivauksilla saadaan paras hyöty.

Tuloksia alkaa näkyä muutaman vuoden kuluttua. Moni jo kadoksissa oleva niittykukka ilmestyy takaisin.

Perinnemaisemien palauttaminen ja jatkuva hoito vaatii kasveja ja maaperää koskevien perusasioiden tuntemista ja pitkäjänteisyyttä. Paikallishistoria ja perimätieto alueen varhaisemmasta maankäytöstä antavat arvokasta apua lajiston moninaisuuden ymmärtämiseen. Ilmaston lämpeneminen ja sen maaperään vaikuttavat muutokset tuovat oman lisänsä kehityksen kulkuun. Raivausten, niittojen ja laidunnuksen reunaehdot on huomioitava. Onnistuminen ilahduttaa ja kannustaa jatkamaan hoitotoimenpiteitä.

Yksityisten maanomistajien on mahdollista saada rahoitusta perinnemaisemien kunnostamiseen esimerkiksi ELYn rahoitusohjelmien kautta. Edellytyksenä, että tukiehdot täyttyvät.

Osana erilaisia hankkeita, Arkipelagia-seura kartoittaa ja järjestää talkoita valitsemillaan perinnebiotooppi kohteilla. Työhön kuuluu mm. raivauksia ja niittoja. Raivausten jälkeen on toivottavaa, että kohteille saadaan järjestettyä laidunnus. Ylläpito turvaa sekä luonnon monimuotoisuuden että kulttuuri-perinnön säilymisen.

Riitta-Liisa Pettersson